

RAD HRVATSKA TEMA

Sve za dobru knjigu

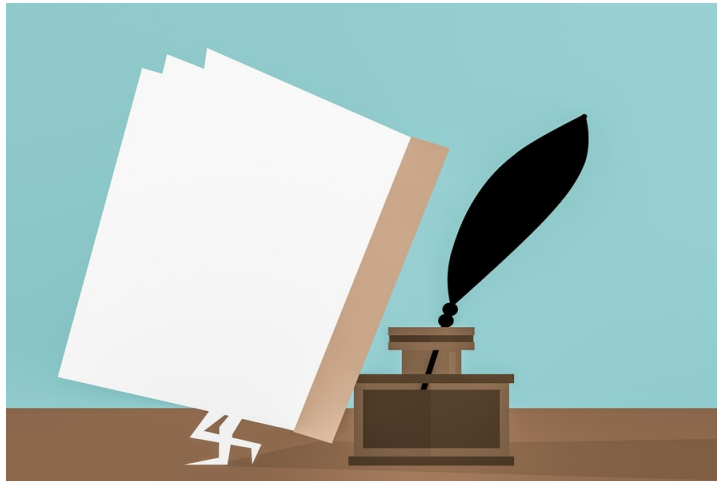

Foto: Pixabay (ilustracija)

DUNJA KUČINAC / 16.11.2022.

Iza nas je Interliber, “najvažnija književna manifestacija u Hrvatskoj” koje ne bi bilo bez radnika izdavačkih kuća. Iako se posao u izdavaštvu ponekad doživljava kao glamurozni “dream job” za one koji se žele baviti književnošću, u stvarnosti ga karakterizira intenzivan, potplaćen i najčešće nimalo kreativan rad zamagljen imperativom strasti prema knjizi. Dunja Kučinac razgovarala je s četvero bivših radnika u izdavaštvu.

“**I**nterliber je bio najgori tjedan u godini“ – rečenica je koju zasigurno niste i nećete pročitati ni u jednom članku koji posljednjih desetak dana donose vijesti s četrdeset i četvrte po redu “najvažnije književne manifestacije u Hrvatskoj“. Tjedan Interlibera redovno je zavijen u prazničnu atmosferu kojom i izdavači, i pisci, i političari, i fanovi književnosti koji love popuste, slave knjigu i čitanje.

Međutim, upravo je tu rečenicu, doduše sasvim tendenciozno ovom prilikom izvučenu na sam početak teksta da privuče pažnju potencijalne čitateljice, izgovorila jedna bivša radnica u polju izdavaštva kada sam ju pitala kako je izgledao Interliber iz njene, radničke perspektive. Dalje je pojasnila: “Na Interliberu smo radili poslove koji izlaze iz opisa našeg radnog mjesta. Puno sam puta nosila ogromne kartonske kutije u skladište i obavljala puno drugog fizičkog rada. Nakon sajma bismo dobili oko 200 kuna keša za nagradu za prekovremeno.“

U želji da najvažniji književni tjedan u godini obilježimo u duhu ove serije tekstova – fokusirane na radne uvjete u kreativnim industrijama – osim ovoj radnici obratili smo se još trima radnicima iz polja izdavaštva. Ovog smo puta zaobišli književnice, prevoditeljke i vlasnike kuća, odnosno one glasove iz sektora koje mediji povremeno nešto zaista i pitaju, i riječ dali onima koji su oku javnosti nevidljivi ili slabo vidljivi – radnicima u prodaji, marketingu, produkciji, distribuciji i drugim poslovima koji su dio izdavačkog pogona. Možda bi se među sugovornicima slučajno našao i koji urednik, jer dio ih se upravo s tim planovima zaposlio u polju, ali ništa od toga – nitko od njih, mahom radnika mlađe generacije, nije u svom stažu dočekao da mu se dodijeli značajniji urednički angažman koji bi ga motivirao da ostane u polju. Umjesto toga, svi moji sugovornici napustili su svoje poslove i sreću potražili drugdje.

Krenut ćemo od početka, ali prije toga, *spoiler alert* – bez obzira na udarnu prvu rečenicu, u ovom radničkom tekstu nećete naći puno drame ni tragične *sweatshop* atmosfere. Sudeći po moja četiri sugovornika koji iza sebe imaju iskustvo rada u ukupno pet manjih do srednjih domaćih izdavačkih kuća, na “neautorskim“ (ili, ako mi dozvolite – šljakerskim) se pozicijama u izdavaštvu živi skroz osrednje. Međutim, i ta “osrednjost“ otvara puno zanimljivih tema: kako se imperativom strasti prema knjizi zamagljuje intenzivan rad i ispodprosječna plaća, imaju li radnici ikakve ozbiljnije perspektive i zašto se kreativni zadaci (“s potpisom“) mlađim radnicima nude samo na kapaljku, ako uopće.

Veliko otrježnjenje

Dolazak do zaposlenja u izdavačkoj kući načelno se percipira kao zgoditak, tvrdi dio mojih sugovornika. Svi su oni redom diplomirali na odsjecima Filozofskog fakulteta direktno vezanima uz književnost ili neku blisku (umjetničku ili jezičnu) humanističku disciplinu i prije zaposlenja u izdavaštvu volontirali ili radili različite honorarne poslove u polju. “Među ekipom iz književnog polja se poziv da radiš u izdavačkoj kući smatrao otprilike krunom karijere. Izgleda, valjda, kao siguran posao na kojem ćeš u jednom času dogurati do toga da uređuješ knjige. To se radno mjesto smatra uspjehom, ali ono to jest samo iz perspektive vrlo, vrlo prekarnih poslova u kulturi na autorske ugovore.“

Jedna od mojih sugovornica imala je upravo takvu viziju prije nego se zaposlila: “Kad sam saznala da sam dobila posao u jednoj izdavačkoj kući, bila sam u potpunom ushitu. Zamišljala sam da je to *dream job* – čitaš hrpu knjiga, neke od njih sređuješ, dobiješ za to pare. Mislila sam da ću s vremenom dobiti priliku da i ja predložim neke naslove. Ali na kraju ništa od toga.“ Slično se činilo i drugom sugovorniku, koji je prije zaposlenja u jednoj maloj obiteljskoj izdavačkoj kući radio razne honorarne poslove vezane uz književnost: “Mislilo sam da će mi biti još bolje kad dođem na radno mjesto na kojem ću se stalno baviti knjigama. Ako budem radio u izdavačkoj kući koja izdaje dvadesetak knjiga godišnje, mislio sam, konstantno ću raditi na dobrom sadržaju.“

Priželjkivani glamur rada s knjigama na njihovim je radnim mjestima većinom ustupio mjesto operativnim poslovima koji su na kraju dana bili ispodprosječno plaćeni. Jedna od sugovornica govori da je, bez obzira na prijateljski ton i obećavajući intervju za posao, odmah shvatila da u izdavačkoj kući u kojoj se zaposlila neće biti puno perspektive da se dođe do bolje plaće ili kreativnijeg angažmana: “Vrlo brzo mi je postalo jasno da je tempo rada ubitačan, da se izdaje knjiga za knjigom i da se tim tempom ne može kvalitetno raditi. Dobivala sam zadatke koji mi nisu bili nimalo izazovni i ne mogu reći da sam tamo stekla neke nove vještine ili napredovala. Nijednu knjigu nisam odabrala ni uredila.”

Isto otriježnjenje opisuje i drugi sugovornik: “Bavio sam se svime osim knjigama: pakiranjem, prodajom, prodajom na sajmovima i promocijama, fakturiranjem, pripremanjem papira za knjigovodstvo, društvenim mrežama, marketingom, prijavama na natječaje. Uredio sam samo jednu knjigu.” Odluku da zaposle nekoga tko se sadržajno bavio književnošću na poslovima koji su primarno vezani uz prodaju, bez kapaciteta da se takvom radniku osigura adekvatni transfer znanja, moj sugovornik ocjenjuje kao jednostavno lošu poslovnu taktiku: “Došao sam u firmu mjesec dana prije Interlibera na poslove prodaje, a transfer posla je trajao samo tri dana. Sve je palo na mene, radili smo cijele dane. Očekivali su da ću iznijeti cijeli Interliber bez greške, a to nisam mogao. Htjeli su zaposliti nekog mladog radnika književnog profila, a onda su ga stavili da radi fakture. Htjeli su imati i ovce i novce. Ali ne možeš tako kadrirati.”

Organizacija rada neke je od mojih sugovornika i sugovornica iritirala više od iznosa plaće ili radnih uvjeta: “Bilo je dana kada nije bilo posla, a onda i onih kad su promocije i gostovanja pisaca iz drugih zemalja koje bi trebalo dočekati, smjestiti, ići s njima po gradu. To su sve pokrivali zaposlenici kuće i tu više nismo razgovarali o osmosatnom radnom vremenu.” Na istom je tragu i drugi sugovornik: “Moji problemi nisu proizlazili iz radnih uvjeta nego činjenice da su šefovi bili neorganizirani i skloni panici. Malo je zaposlenika, a posao je loše organiziran. U jednom trenu si pretrpan, u drugom je puno praznog hoda.”

Plaće koje su u pravilu bile ispodprosječne (iznosi koji su spominjani uglavnom su se kretali oko ili nešto više od pet tisuća kuna) uglavnom su percipirane kao prihvatljive za generalno potplaćeni sektor kulture, ali i za početničke pozicije na kojima su se moji sugovornici zaposlili. Plaćanje prekovremenih nakupljenih na književnim promocijama i sajmovima variralo je od kuće do kuće, od urednih isplata do neplaćanja. No ono što svi redom potpisuju je potpuni izostanak perspektive da bi plaća mogla adekvatno porasti zajedno s iskustvom i godinama provedenima na radnom mjestu. Razlika između početničke plaće i one koju bi imali stariji urednici koji su puno duže radili u njihovim kućama nije, po njihovoj procjeni, budila entuzijazam. “Ta malo veća plaća je otprilike bila plafon do kojeg možeš doći za desetak godina, ako ostaneš” objašnjava jedna od mojih sugovornica.

Osim manjka perspektive da u svojoj kući mogu doći do solidnijih nadnica, većina mojih sugovornika ističe da ih je najviše demotivirao vrlo skučen prostor u kojim su se mogli baviti sadržajem i mali do nikakav prostor za napredak. Jedna od mojih sugovornica objašnjava da u svojoj izdavačkoj kući nije vidjela nikakvu volju da se mladu radnicu poput nje pokuša zadržati: “S vrha nije dolazila nikakva volja da me se zadrži bilo boljim radnim uvjetima, bilo poticajem da se dodatno angažiram. Uspjela sam progurati neke svoje prijedloge, ali oni su uglavnom prihvaćani sa skepsom i morala sam biti dosta uporna. Neuključivanje mladih u urednički posao je po meni kriminalno jer bi oni mogli doprinijeti novim saznanjima i izborom djela bližih svojoj generaciji.“ Druga sugovornica ima slično iskustvo: “Iako smo mi mlađi ponekad iznijeli ideje za nove knjige, nitko to nije baš poticao niti sam za vrijeme koje sam provela tamo vidjela da se nečiji prijedlog zaista i ostvario. Da su mi ponudili da predložim i uredim jednu knjigu godišnje, ostala bih. Ali nema toga. Osjećala sam se kao da propadam tamo, kao da moj posao može raditi bilo tko drugi i da bi bilo svejedno.“ Mada je dobio priliku da ponešto predloži ili uredi, dodaje jedan od mojih sugovornika, toga je bilo premalo, a proces je trajao predugo da bi dočekao da bude zadovoljan na poslu: “Da sam ostao dovoljno dugo, vjerujem da je bilo realno da preuzmem uređivanje jednog segmenta. Ali znao sam da u narednih pet, šest godina neću doći do toga da radim većim dijelom na sadržaju, ali i da plaća neće rasti dovoljno da se isplati čekati. Vjerujem da je to djelomično razlog zašto hrpa mladih ljudi odlazi iz izdavačkih kuća ili ih jako često mijenjaju. Šefovi ti ne bacaju lopte i ne angažiraju te dovoljno na sadržaju. Jednostavno, posao nije dovoljno zanimljiv, a plaća nije dovoljno dobra da to kompenzira.“

Kelly Family izdavaštva

Ono čime su se mala ili osrednja plaća, demotivirajuća podjela rada i katkada naporni uvjeti nastojali kompenzirati je – ništa neočekivano – standardna magična formula koja rad u polju umjetnosti i kulture zaogrće u strast i više ciljeve. “Kad se kao mlada osoba zapošljavaš na prvom poslu u kulturi, imaš idealističnu sliku o tome kako je sjajno raditi s nečim što toliko voliš pa se dodatno trudiš i želiš dokazati, a na kraju shvatiš da je sve to samo dobar izgovor za ogromnu količinu posla i osrednje radne uvjete“, govori jedna od mojih sugovornica, koja je dugo godina radila u jednoj domaćoj izdavačkoj kući.

Drugi sugovornik objašnjava da je njegov šef imao velika očekivanja da se radnici identificiraju s firmom: “Podrazumijevalo se da smo svi mi tu na istoj etičkoj, ideološkoj i estetskoj ravni. Što si bliže tome kao radnik, a meni je barem dobar dio tih ideja bio blizak, to su veće šanse da će te šef nazvati u 8 navečer da diskutira o poslu. Nekad mi je to bilo okej jer sam bio nabrijan, ali ako me zvao navečer radi problema s nekim računom, to i nije tako zabavno. Sve to kao izgleda okej jer svi radimo za istu stvar. I sve bi to možda bilo legitimno ili razumljivo da se, recimo, dogovorimo – sad ćemo svi grepst pa ćemo onda svima dići plaće. Ali to nije bio slučaj.“ Ističe da mu je osobito smetalo što u manjim izdavačkim kućama poput one u kojoj je radio šefovi konstantno spominju da oni nisu tu primarno zbog novaca: “Prvo, izdavačke kuće

nisu neprofitne organizacije nego obične firme koje ostvaruju neki profit. Drugo, njihovi vlasnici ipak žive životima neke jako dobro situirane srednje klase, dok njihovi radnici ne mogu tako živjeti od svojih plaća pa je onda vrlo cinično da šef s radnikom ulazi u takav tip razgovora. Taj cinizam je zapravo bio najgori dio tog iskustva.“

Sličan raskorak između proklamirane slike kolektivnog zalaganja za zajedničku stvar – dobru knjigu, i radničke realnosti u izdavačkoj kući opisuje i jedna sugovornica: “Zapravo me najviše znalo razbjesniti propovijedanje neke *Kelly Family* atmosfere – na razgovoru za posao su nam rekli da u firmi svi dijele sve zadatke i da nisu tu radi zarade kao velike izdavačke kuće. To da ‘mi’ radimo svi zajedno se ponavljalo i na većim eventima na kojima smo trebali svi uletiti. Ali zapravo stvari nisu bile tako ravnopravne i jako se osjetila razlika između ‘pravih’ urednika i nas mlađih koji smo radili fakture, pisali objave za društvene mreže, slagali pakete i raznosili knjige po knjižarama nakon radnog vremena. Osjećala sam se kao polu-tajnica, što bi bilo okej da je bilo transparentno i da sam za taj posao i angažirana, ali nije bilo tako.“ Do koje mjere ta maglovita slika “kul obitelji” koja je tu prvenstveno radi dobre knjige može biti frustrirajuća, moja sugovornica ilustrira usporedbom s poslom izvan struke koji je radila nakon što je prestala raditi u izdavačkoj kući: “Moglo bi se očekivati da nakon rada s knjigama tamo neću biti zadovoljna, ali stvarno sam bila! Da, posao nije bio zanimljiv, ali mi je bila veća plaća i sve je bilo puno transparentnije. Bilo je potpuno jasno da je to ništa drugo nego rad, da su prekovremeni nepoželjni, da je šef tamo da bi zaradio, a ne jer se rodio sa strašću za prodajom hrane. To je bilo olakšanje. U izdavačkoj kući u kojoj sam radila mi je najgori bio taj mulj – sve to vrijedi i tamo, ali je zamučeno atmosferom da smo svi tu samo zbog dobre knjige.“

Strast ne plaća stanarinu

Da istu priču o radu za “zajedničku stvar” koriste i izdavačke kuće znatno veće od *Kelly Family obitelji*, kao i to da prodaja dobre knjige na puno, puno većem tržištu od našeg neće nužno garantirati bolje nadnice za radnike, pokazuje nam jedna mala **borbena razglednica** iz branše koja je sletjela na naš radni stol prošlog tjedna, dok smo vodili ove intervjuje, a Interliber se bližio kraju. U četvrtak su radnici iz izdavačke kuće HarperCollins iz New Yorka ušli u štrajk kojim traže bolje plaće i radne uvjete. Osim premalih plaća od kojih ne mogu preživjeti u New Yorku bez dodatnih poslova van polja i koje je rastuća inflacija učinila još bjednijima, njihove glavne **zamjerke** tiču se prevelikog radnog opterećenja i manjka menadžerskog sluha za njihov doprinos izdavačkoj kući. Mada se njihov protest na prvu može učiniti kao tek minorna gesta šačice kulturnjaka u mirnoj šetnji s dovitljivim natpisima koji se referiraju na popularne dječje knjige, kao što su “*Where the wild things are underpaid*” ili “*A series of unfortunate salaries*“, vijest o ovom štrajku i nije baš tako nevažna.

Prvo, HarperCollins nije neki nebitni faktor u svijetu izdavaštva, nego jedna od četiri najveće nakladničke kuće u SAD-u, a nalazi se u vlasništvu News Corpa medijskog magnata Ruperta Murdocha, koji tvrdi da je 2021. ostvario rekordne profite (koje su na jednom od transparentata radnici nazvali “ukradenim nadnicama”). Drugo,

HarperCollins je jedina od te američke izdavačke “velike četvorke“ u kojoj postoji sindikat. Preko dvjesto radnika na raznim pozicijama – uredništva, prodaje, marketinga, dizajna i drugih – članovi su Local 2110 United Auto Workersa, sindikata koji okuplja radnike u muzejima, izdavaštvu, na fakultetima i srodnim poljima. Treće, na obustavu rada su se odlučili nakon jedanaest mjeseci pregovora oko novog kolektivnog ugovora (stari je istekao u decembru prošle godine i od tada su bez njega) i **jednodnevnog štrajka** održanog u ovog srpnja. Nije, dakle, u pitanju samo nasumična ili simbolična gesta bunta, nego nešto promišljenija i upornija sindikalna akcija. Možda neće potaknuti širu sindikalnu lavinu u sektoru, ali će sigurno još jednom podsjetiti i podcrtati da se, kako su poručili radnici HarperCollinsa, a godinama **upozoravaju** i naši kulturni radnici te moji sugovornici, od strasti na kraju dana ne može platiti stanarina.

Objavljeni tekst dio je novinarskog projekta “Radni uvjeti u kreativnim industrijama u Hrvatskoj” koji je podržala Agencija za elektroničke medije, u okviru Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama, objavljenog 13. travnja 2022.

Like 107 Share